

DÖRDÜNCÜ MEVSİM KARATEPE ÇALIŞMALARI

U. BAHADIR ALKIM

Hem Türk Tarih Kurumu, hem de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün yardımlarıyla desteklenen Karatepe'deki dördüncü mevsim çalışmalarımız 23 Ağustos 1949'dan 7 Kasım 1949'a kadar devam etti. Prof. Dr. H. Th. Bossert, Doç. Dr. Bahadır Alkım, Doç. Dr. Halet Çambel, ve Foto memuru Dursun Cankut'tan mükempler kazı heyetimize İngiliz Arkeoloji Enstitüsünden -kendilerine pek müteşekkir olduğumuz- Arkeolog Mr. Michael Gough ile zevcesi Mimar Mrs. Michael Gough fahri olarak katıldılar. Bundan başka İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi eski Hititoloji Asistanı Dr. Muhibbe Anstock-Darga ve aynı Fakülte mezunlarından Dr. Fr. Steinherr'in de teşekkülle karşıladığımız yardımlarını kazandık.

Dördüncü mevsimde, bundan evvelkilerde de olduğu gibi¹, bir taraftan hem Karatepe'de hem de Domuztepe'de tamamlayıcı çeşitli çalışmalar ve kazılar, diğer taraftan Karatepe dolaylarında yine mühim sonuçlar veren geziler yaptık. Faaliyetimizi çok kısa olarak hülâsa edelim :

I. KARATEPE ÇALIŞMALARI

a) *Tamamlayıcı mimari işler* : Harabeyi çevreleyen surun bazı yerlerinde ve güneydeki yukarı giriş binasının doğu bitişiğinde yapıldı.

¹ Karatepe kazısı hakkında ön-raporlar için bk. U. Bahadır Alkım : *Karatepe kazısının arkeolojik sonuçları*, Belleten XII (1948), s. 533-547 (Almanca özeti, ayn. yr. s. 547-548), U. B. Alkım : *Les résultats archéologiques des fouilles de Karatepe*, Revue Hittite et Asiatique, cilt IX, cüzü 50 (1948-49), s. 1-35; H. Th. Bossert - U. B. Alkım ve başk.: *Karatepe Kazıları, Birinci ön-rapor* (Ausgrabungen auf dem Karatepe, Erster Vorbericht), Ankara 1950.

Karatepe kazısı hakkında haber mahiyetindeki kısa raporlar için bk. U. B. Alkım : *Karatepe kazısı*, Belleten XII (1948), s. 241-248 (Excavations at Karatepe, ayn. yr. s. 249-255); H. Çambel : *Orientalia N. S. 17* (1948), s. 256 ; H. Th. Bossert : *Orientalia N. S. 17* (1948), s. 530-531 ; H. Th. Bossert : *Karatepe, Die Welt des Orients I* (1948), s. 250-251 ; H. Th. Bossert : *Illustrated London News* (14 Mayıs 1949), s. 664-668 ; U. B. Alkım : *Üçüncü mevsim Karatepe çalışmaları*, Belleten XIII (1949), s. 363-370 (Third Season's work at Karatepe, ayn. yr. s. 371-374) ; H. Th. Bossert : *Die Stadt "Löwenstein,, am Berg Karatepe, Atlantis, XXI* (1949), s. 492-496. Ayrıca krş. M. J. Mellink : *Karatepe-More light on the dark ages*, Bibliotheca Orientalis, VII, No. 5 (1950), s. 141-150.

1 - Sur boyunca geliştirilen takip sondajları hem muhtelif kulelerin plan durumlarını ve surun bilhassa seyri kesin olmayan doğu yönündeki bazı kısımlarını aydınlattı hem de bu yönde bir ikinci surun mevcudiyetini açıkladı.

2 - Yukarı giriş binasının doğu bitişiğindeki alanda² ise, ikinci mevsimde başlanılmış olan kazı yeri bâkir kayaya kadar indirildi. Burada, içlerinden müteaddit küçük buluntular çıkan muntazam planlı küçük dörtgen hücreler meydana çıkarıldı; hücrelerden ikisinin ortasında bazaltten yapılmış birer sütun kaidesi bulundu.

b) *Kazılar* : Batıdaki yan kapıda ve yukarı giriş binasının batı bitişiğindeki yapıldı.

1 - Yan kapıda, üçüncü mevsim sonlarına doğru başlanan kazı³ zirveye kadar temadî ettirilen uzun bir yoklama tranşesi ile geliştirildi ve burada bir giriş binasının mevcut olmadığı tespit edildi. Bununla beraber yine bir küçük rampa ile çıkılan bu yan kapının her iki taraftan birer kuleye dayandığı ve kalenin hariçle irtibatını sağlıyan sadece bir tâli giriş vaziyetinde olduğu anlaşıldı.

2 - Yukarı giriş binasının batı bitişiğindeki⁴ yeni kazı ise, bu kısımdaki kulelerin planını açıklama ve burada bir birine bitişik çapları 1-1.5 m., derinlikleri de yine 1-1.5m. olan bâkir kayaya oyulmuş çukurların meydana çıkarılması imkânını verdi. Bunların hem zahire ve sair maddelerin muhafazası için birer depo, hem de birer sahrınç olabileceklerini tahmin etmekteyiz. Gelecek mevsimlerde bu alanda genişletilecek araştırmalarla durumun daha ziyade aydınlanacağı kanaatındayız.

c) *Yayın için çalışmalar* : Karatepe kazılarının nihai raporlarının yayımlanmasına hazırlık maksadiyle şu işler geliştirildi :

1 - Prof. H. Th. Bossert tarafından yönetilen filolojik mesai,

2 - Hâlâ açıkta durdukları için gittikçe tehlikeli bir vaziyet arzeden ortostatların ve ortostat parçalarının restorasyon işleri,

3 - Küçük buluntuların tasnifi ve ilk etüdülerine başlanılması.

II. DOMUZTEPE ÇALIŞMALARI

Karatepe'nin tam karşısında ve Ceyhan nehrinin doğu yakasındaki Domuztepe'de⁵ de Hitit hiyeroglif yazıtının bulunması⁶ üzerine burada sistemli bir çalışmanın lüzumunu hissederek burada hem araştırmalar, hem de sondajlar yaptık.

² Krş. H. Th. Bossert - U. Bahadır Alkım v. bşk. : *Karatepe kazıları, Birinci ön-rapor*, lev. XXXVI J/13-14.

³ Ayn. esr. lev. XXXVI E-F/21

⁴ Ayn. esr. lev. XXXVI I/15-16

⁵ Ayn. esr. lev. XXVII

⁶ Domuztepe'deki Hitit hiyeroglif yazıtı çift boğalı heykel kaidesinin (krş. H. Th. Bossert ve U. Bahadır Alkım : *Karatepe, Kadiri ve dolayları*, İstanbul 1947,

Taşoluk sondajından meydana çıkan yazıt (Taşboyutu 119 x 38 cm).
Inscription from Taşoluk (Cappadocia) Dimensions of the limestone block 119 x 38 cm.

a) *Araştırmalar* : Mühim neticeler verdi.

1 - Mimarî neticeler : Hâlen pek kesif bir orman ile kaplı Domuztepe'nin batı ve güney yönlerinde bir dış surun mevcudiyeti,

2 - Skulptür neticeleri : Bir büyük kapı arslanı ile (bazaltten, yük. takr. 1.10 m., genişliği takr. 1.60 m.) diğer bir kapı arslanı parçasının (mahfuz yük. takr. 1.00 m., mahfuz genişliği : takr. 1.50 m.) ve ona ait pençelerin bulunması,

3 - Taş çıkarma ocaklarının (büyük bir ihtimalle Geç-Hitit çağına ait) ve çeşitli pres tertibatının (muhtemelen Romalıların devrine ait) bulunması.

b) *Sondajlar* : Tepenin zirvesinde ve çift boğalı heykel kaidesinin yanında yaptık.

1 - Zirve sondajı : Arslanlı girişten başlayarak kuzey istikametinde zirveye doğru inkişaf eden sondajımızda kiklopiik bazı duvar kalıntıları ; bir muharip kabartması parçası (Geç-Hitit zamanına ait) ; bazı ince işçilikte, mahkûk süslü, gevrek hamurlu, boyalı ve monokrom keramik (Demir çağı) ; bazaltten yapılmış bir insan figürünü parçası (Geç-Hitit çağı) ile Roma ve Hellenistik devrine ait bol çanak-çömlek meydana çıkardık.

2 - Hitit hiyeroğlif yazıtlı heykel kaidesinin yanındaki sondajda büyük bir ortostata ait olduğu anlaşılan beş kabartma parçası (bazaltten) hafrettik. Bunların antitetik iki figürü ihtiva ettiklerini, yaptığımız tamamlama ile tahmin etmekteyiz.

3 - Tamamlama işleri : Üçüncü mevsimde yaptığımız sondajda meydana çıkan beş kabartma⁷ parçasını buluntu yerinde birleştirdik ve bu tamamlamayı yaparken, yakın civarda bu ortostata ait bir parça daha bulduk⁸.

res. 156, 159, 160) her iki yanının üst kısmında ve bir kabartmalı ortostat parçasının üzerindedir; bu parça yaptığımız sondaj ile meydana çıkarıldı. Kaidedekilere gelince : Etrafının kesif ormanla kaplı bulunması, binaenaleyh ışık durumunun müsait olmaması yüzünden heykel kaidesindeki bu yazıt evvelki mevsimlerde farkedilememişti. Dördüncü mevsimde, müsait bir ışık vaziyetine rastlayan bir saatte Domuztepe'ye misafirlerimizle yapılan bir gezintide, etrafındaki ağaçları tamamen kesilip temizlenmiş olan kaidenin bir cephesinde silik ve pek bozuk olan Hitit hiyeroğlif yazıtı ilk defa olarak Dr. Muhibbe Anstock-Darga tarafından farkedildi (krş. H. Th. Bossert - U. B. Alkım v. bşk. Karatepe Kazıları, res. 139 ve 143). Ertesi günü Mr. Michael Gough ve müellif Domuztepe'ye gittiklerinde kaidenin diğer boğası üzerinde de Hitit hiyeroğlif yazıtının mevcut olduğunu farkettiler (krş. H. Th. Bossert - U. B. Alkım v. bşk. : ayn. esr. res. 140-141). Çok bozuk olan bu yazıtlar hakkında Prof. Bossert müstakbel kazı raporlarında gerekli açıklamalarda bulunacaktır.

⁷ Krş. Karatepe, res. 145-149.

⁸ Yeni bulduğumuz parça, hayat ağacının solundaki figürün (krş. Karatepe Kazıları, türkçe metin s. 27, Almanca metin s. 68 ve res. 150) omuz ve baş kısmını ihtiva eden kenar kısmıdır.

Domuztepe'de bu güne kadar ancak bir ilk araştırma yapılmış vaziyettedir. Skülpür eserlerinden, bu harabenin en eski iskânının Geç-Hitit çağına, çok büyük bir ihtimal ile Karatepe'ye çağdaş bir zamana, hattâ yeni bulduğumuz kapı arslanlarının üsluplarının Zincirli'nin arkaik üsluplu olarak vasıflandırılan arslanlarıyla olan dikkat çekici benzerlikleri nazarı dikkate alınacak olursa belki de biraz daha önceki bir devre ait olduğu anlaşılmaktadır. Bazalt bloklarının Karatepe'ye Domuztepe'den getirilmiş olmaları, Domuztepe mevkiinin de *Danuna*'lara ait bulunduğuna yahut *Danuna*'lara düşman olmıyan bir sınır kalesi vaziyetini gösterdiğine bir işaret sayılmalıdır. Acaba Domuztepe, Karatepe metinlerinin sahibi kral *Asitawa(n)das*'a mı aitti? Gerçi bu kral bilinguis'lerinde "...Ben en uzak hudutlarda kaleler inşa ettim...", demektedir⁹. Fakat Domuztepe'nin de *Asitawa(n)das*'a veya ondan evvelki *Danuna* kırıllarından birine ait olup olmadığı hakkında hüküm verebilmek için ancak müstakbel mevsimlerde burada yapılacak kazılarla meydana çıkmaları muhtemel yazıtların mün-derecatını beklemek zaruretinde olduğumuzu tekrarlamalıyız.

III. GEZİLER

Karatepe'nin güney ve kuzey ile olan muhtelif münasebetlerini inceliyebilmek, Karatepe ile muasır başka ören yerlerinin mevcut bulunup bulunmadığını araştırmak amacı ile üç mevsimden beri yapmakta olduğumuz gezilere bu yıl da devam ettik.

1948 sonbaharında yaptığımız gezide Anavarza'dan (*Anazarbus*) başlayıp Çiçeklidere vadisini takip ettikten sonra *Bağdaş* ve *Mazgaç* bellerini aşarak Göksun'a çıkan tarihi yolu tespit etmiştik. Bu yol üzerinde prehistorik petroglifler, temelleri geç-antik devrine kadar inen 4 iskân yeri harabesi, müteaddit yapı kalıntıları, Roma devrine ait 3 kaya yazıtı (Yunanca), yine Romalılar zamanına ait bir kaya kabartması, bir çok mezar yazıtları (Yunanca) büyüklü küçüklü 8 kale tespit etmiştik.

1949 sonbaharında, güneyden gelip Karatepe eteğinden, Har boğazı'ndan, Andırın'dan ve Meryemçil belinden geçerek Göksun'a çıkan tarihi yolu-şimdiye kadar hiç kimsenin görmediği -bir çok anıtlarıyla tespit ettik. Bu mühim yol Andırın'a kadar *Akyol*, Andırın'dan sonra ise *Göçyolu* adını alır. Bundan başka, 1948'de istikşaf ettiğimiz "Çiçeklidere-Bağdaş-Mazgaç-Göksun,, yolu ile bu sene istikşafını yaptığımız "Akyol,, arasında, bu gün *Mezi*, *Zehli*, *Süleymanlı*, *Aşılı* adlarını taşıyan tâli derecedeki yolları da gözden geçirme fırsatını bulduk. Bütün bunların, Roma devrinden

⁹ Heykel yazıtı, sütun II, sat. 1 (H. Th. Bossert ve U. B. Alkım : *Karatepe II*, lev. XLII) ve aşağı giriş stel yazıtı, sütun I, satır 13-14 (krş U. B. Alkım, *Revue Hittite et Assianique*, cilt IX, cüzü 50 (1949-50), s. 26 ve res. 27a).

Hitit hiyeroğlif metnindeki bunun mukabili için krş. H. Th. Bossert : *Die phönizisch-hethitischen Bilinguen vom Karatepe*, *Oriens II*, 1 (1949), s. 95 Cümle XIX, No. 95-101.

itibaren muvasala teminine yarayan mühim birer yol oldukları, kenarlarındaki çeşitli harabe ve anıtlarıyla ve bilhassa emniyeti sağlıyan kaleleriyle anlaşılmaktadır. Eserlerin en mühimlerini sıralıyalım :

Mezi yolu üzerinde : Geç-antik devrine ait 2 harabe,

Zehli yolunda : Geç-antik devrine ait 2, Ortazamlara ait bir harabe,

Kalealtı yolu üzerinde : 2 geç-antik devri harabesi, 3 Ortazaman iskânı ve 5 kale,

Aşlı yolu üzerinde : 2 Ortazaman iskânı ve 3 kale,

Akyol üzerinde : Geç-Hitit devrine ait iki harabe (Karatepe ve Domuztepe), geç-antik devrine ait 5 harabe, Aramea bir yazıt parçası, 3 Ortazaman harabesi, 7 kale.

Anti-Toroslarda gezi yapmış olanlardan W. Francis Ainsworth, Sir Charles Wilson, Binbaşı Bennet, J. R. Sittlington Sterrett, H. Kiepert, W. M. Ramsay, D. G. Hogarth, Hugo Grothe, Hans Rott ve A. Janke *Bağdaş*, *Mazgaç* ve *Meryemçil* bellerini tâkiben bizim geçtiğimiz yollardan gitmemişlerdir. Yalnız Sir Charles Wilson Göksun bölgesindeki yollardan bahsederken Taşoluk ve Geben'den Meryemçil kalesine geçildiğini ve buradan da Kars'a (bu günkü Kadirli) bir yol gittiğini sadece kaydetmekle iktifa eder.

Antik kayıtlara gelince : *Tabula Peutingeriana* ve *Itinerarium Antoninianum*'da bu yol *Cocussus - Iaranda - Badimon - Praetorio - Flaviada - Anazarbus* suretinde kaydedilir. Bu itibarla ilk Roma devrinde bizim tespit ettiğimiz yolların revaçta olmadığı buna mukabil bilhassa M. s. üçüncü yüzyılın sonlarından itibaren daha ziyade kullanıldığını gösteriyor. Yalnız şu noktaya da işaret etmek lâzımdır ki Kappadokya ile Doğu-Kilikya arasındaki muvasalayı temin eden bu iki ana yol (Akyol ve Çiçeklidere yolu), Gülek geçidine ve "Saimbeyli - Feke - Kozan", tarikiyle inen daha doğudaki yol boyunca tevali eden geçitlere nazaran daha dar ve daha sarp olduğu için ihtimal daha seyrek ve çok müşkül zamanlarda kullanılmıştır. Gerek bu iki ana yol ve gerek aralarındaki tâli yollar bu gün dahi, Çukurova'da yaşayıp yazın Göksun istikametinde yaylaya çıkan köylüler tarafından da istimal edilmektedir. Yolların emniyetini sağlıyan bir çok kalelerin mevcudiyeti bilhassa Ortazamanlarda Anti-Torosların bu kısmındaki yol şebekesinin gerek sevkülceyişi ve gerek ticarî bakımdan önemli roller oynadığına işaret teşkil etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu yolun istimal derecesi hakkında, kayıtlar bizi tenvir etmemektedir. Fakat *Celâli* isyanlarının nihai savaşlarının Göksun yaylasında yapılmış olması göz önünde tutulacak olursa *Bağdaş*, *Mazgaç* ve *Meryemçil* bellerinin mühim birer istinat noktaları olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Müellifin, öğretmen Ekrem Kuşçu ile birlikte yaptığı bu istikşaf gezilerinde elde edilen Yunanca yazıtlar (Roma devrine ait) Anadolu'nun bu bölgesine ait tarihî coğrafyası için de önemli neticeler vermiştir. Bilhassa yazıtlardan biri Yunan harfleriyle

vücade getirilmiş olup tetkike şayan mahallî şahıs adlarını ihtiva etmektedir. Bu yazıt Göksun'un 5 km. güneyindeki şimdiki Taşoluk köyünde tarafımızca yapılan bir sondajla meydana çıkarıldı. Christos monogramı ile başlıyan yazıt iki satırlık olup itinalı bir kaligrafi ile yazılmıştır. Hıristiyanlığın ilk devirlerine ait olması muhtemeldir. Yazıtın lisanı acaba şimdiye kadar henüz hiç bir örneği bulunmamış olan Kappadokya dialekti (?) midir? Yakın bir gelecekte gezimize dair ön-raporu yayımladığımız zaman bu yazıt da bilim alanına sunulacaktır (Şimdilik bk. Lev. CVII).